

Nâbî'nin Hayriyye'sinin Eğitsel Yönü

Education Value Of Nâbî's Hayriyye

Nilgün AÇIK¹

Özet

Kişilik gelişimi, bireyin hayatı boyunca karşılaştığı sorunlara uygun çözümler üretebilmesi, duygularını doğru biçimde ifade edebilmesi, sosyal çevreye uyum sağlaması sürecini kapsar. Bu süreçte edebî ürünler aracılığıyla, çocukların eğitimi, olgunlaşması, sosyalleşmesi gibi konular önem arz eder. Bu önemden hareketle çalışmada Nâbî'nin Hayriyye'sinin eğitsel yönünün ortaya çıkartılması amaçlandı. Çünkü edebî eserler ile kişilik sağaltımına yer verilmemesi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu problem ve amaç çerçevesinde çalışma için veri olarak, Nâbî'nin Hayriyye'sinden eğitsel yönü bulunan beyit örnekleri seçildi. Nâbî'nin Hayriyyesi gibi çocuklar için yazılan metinler veya kitaplar, değişik hayat modellerini sanatçı bakış açısı ile sunarlar. Bunlar, çocuklara değişik görüşlerin, çatışmaların, problem çözme metotlarının, farklı kültürlerde farklı şekillerde olabileceğini öğretir. Çocuklara kitap hazırlanırken kültürel zenginliklerin ve geleneklerin kazandırılmasına önem verilmelidir. Seçilen metin veya kitapların; çocukların insanî duygu ve hasletlerini geliştirici, şekillendirici olmasına, metinler yoluyla verilen mesajların, çocuklarda görülmek istenilen davranışlar ve kişilikle örtüşmesine dikkat edilmelidir. Bu çerçevede, yol göstericiliği bakımından eğitim değeri incelenen Nâbî'nin Hayriyye'si, güzel ahlak sahibi olmanın önemini anlatır. Nâbî bu eserinde, oğlu aracılığıyla bütün çocuklara hayat tecrübelerini aktarmak istemiştir. Bu çalışmada Nâbî'nin, Hayriyye'sinin eğitsel yönünün güçlü olduğu, Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına hizmet edici nitelikli olduğu sonucu çıkartılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Nâbî,
Hayriyye,
Çocuk,
Kişilik gelişimi,
Öğüt.

Abstract

Personal development includes the process of an individual's creating solutions to daily problems person encounters, expressing person emotions complying with the social environment. During this process, literary works can be of great importance for children to develop, socialize and meet their other spiritual needs. In this respect, education of children through literary works should be attached importance. Books written for children present different life models with a perspective of an artist. This teaches children that different opinions, problem solving methods may be in different cultures. While selecting books for children, importance should be attached these books to include cultural richness, ethical values. Selected books should help children to develop their humanistic emotions and characteristics and messages given by such books should be in line with the behaviors and personal traits expected to be possessed by children. The work of Nâbî called Hayriyye which needs to be investigated in relation to its guidance to people explains the importance of having a good morality. In this work, Nâbî, through his own son, explains various life experiences and gives some advice to them. Nâbî affected many writers and poets coming after himself and his educational value should be investigated to provide guidance. For this purpose, it is concluded that the educational aspect of Nâbî's Hayriyye was strong and caused servants to the general aims of Turkish National Education.

Key Word

Nâbî,
Hayriyye,
Child,
Personality
development,
Advice.

Atf için: Açık, N. (2020). Nâbî'nin Hayriyye'sinin eğitsel yönü. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi [MSKU Journal of Education]*, 7(2), 159-169. DOI: 10.21666/muefd.643553

Received: 06.11.2019

Accepted: 21.09.2020

Published: 01.11.2020

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, anilgün@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4293-4330

Bireyin doğumundan ölümüne kadar devam eden eğitim, kişinin önceden bildiklerini yeni bilgilerle birleştirmesi ve yapılandırması sürecidir. Bu süreç, bütün sosyal süreçleri içine alır. Eğitim, olması gereken esaslara göre insanların davranışlarını düzenleme, sağaltma ve geliştirme amaçlı düzenli etkinlikler yapma dizisidir. Özellikle sosyal ve bireysel gelişmeyi sağlamayı amaçlayan eğitim, bireyi toplumsal ve kurumsal olarak iki yönden, değiştirir ve geliştirir. Bireyi toplumda yaşamaya hazırlama değer, inanç, tutum ve diğer davranış biçimlerini öğretme isteği, hemen her çağda gündemde olmuştur. Bu gündemde oluş, olumlu olmakla birlikte bu yöndeki çalışmalarda, kültürel eserlerden yararlanma konusunda sorunlar görülmektedir. Nâbî, Nailî, Neşatî, Nedim, Şeyh Galip gibi şairler, genel kabul ve zevkin itibar ettiği beyitler söylemişlerdir. (Tanpınar 1976: 4) Genel kabul ve zevkin kabul ettiği beyitlerden, bu kültür eserlerinden yeterince yararlanma yolu ile bireyleri geliştirmek gerekliliği pek çok çalışmada ele alınmış ve bu konuda çeşitli örnekler verilmiştir. Bu anlamda klasik eserlerden yararlanılmasının da faydası çeşitli çalışmalarla dile getirilmiştir. Bu eserlerden yararlanma boyutunda Nâbî'nin Hayriyye'si dikkat çekicidir. Bu eser, sosyal ve kültürel hayatın tahliline dayalı pek çok eğitsel beyit içermektedir. Nâbî manzum eserlerinde ahlâk temelli tavrını, açıkça gösterir (Açık, 2019: 27), didaktik tarzda Hayriyye'sini kaleme alır. Eser, 1665 beyit olup 35 bölümden oluşmaktadır. Nâbî bu eseriyle hayat tecrübesini oğluna ve oğlu ile birlikte bütün çocuk ve gençlere aktarmıştır.

Hayriyye, çocuk edebiyatı ve çocuk eğitimi alanında ilk temel eserlerden biri olarak bilinmektedir. Kültür tarihimizde böylesine yeri olan bir eserin Milli Eğitimin genel amaçlarına karşılık gelen kısımlarına dikkat çekilmesi gerekliliği hareket noktamız olmuştur. Aruzun Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün vezni ile yazılan eserin bölümleri şöyledir: 1. Giriş, 2. Babanın durumunun özeti, 3. Eserin yazılış sebebi, 4. İslâmın şartları, 5. Kelime-i şehâdet, 6. Namazın fazileti, 7. Orucun önemi, 8. Hac ibadeti, 9. Zekât ve sadaka, 10. İlmin değeri, 11. Allah'ı bilme ve irfan yolu, 12. İstanbul'un güzellikleri, 13. Güzelliğin tanımı, 14. Tok gözlülük, 15. Alay ve mizahın zararları, 16. Cömertlik, 17. Güzel ahlâk, 18. Dedikodunun zararları, 19. Fal ve yıldız ilminin zararları, 20. İçki ve uyuşturucunun zararları, 21. Süs ve zînetin zararları, 22. Ayânların zulmü, 23. Yalan ve sahtekârlığın zararları, 24. Bahar mevsimi, 25. Güzel söz ve şiir, 26. Sabırlı olma, 27. Ziraatın durumu, 28. Paşalık ve paşaların durumu, 29. Kadılık, 30. Tavla ve satranç, 31. Divân hocalığı talebi, 32. İksir ve kimyanın zararları, 33. Söz taşımanın zararları, 34. Tıp ilminin önemi, 35. Du'a bölümü (Kaplan, 1995: 173-315).

Nâbî toplumdaki genel bozukluk üzerinde durduğu gibi insanlardaki ahlak zayıflığını, idarecilerin zafiyetlerini, mahkemelerin adaletsizliğini, halkın ezilmişliğini ve ulemanın cahilliğini anlatmıştır. Nâbî bu eserinde, evlilik, meslek seçimi, tavır ve davranışlar konusunda da yol göstericidir. Zulüm, mal biriktirme, yalan, ikiyüzlülük, dedikodu, adaletsizlik gibi toplumda olmaması gereken fakat var olan durumları ağır bir dille eleştirir.

Nâbî'nin çeşitli eserleri üzerine pek çok çalışma vardır. Bunlardan şu çalışmalar; (Levend, 1944), (Karahan, 1987), (Mengi, 1991), (Kaplan, 1995), (Menderes, 2002), (Pala, 2004), (Bilkan, 2007) en belli başlı olanlarıdır. Nâbî'nin eserlerinin incelenmesi çalışmaları hâlâ da sürmektedir. Bu bakımdan Nâbî'nin Hayriyye'si tarihi olarak döneminin en önemli belgeleri arasında sayılmaktadır. Nâbî şiirlerinde anlam, hikmet ve insana faydaya önem verir. Oğluna ve oğlu kişiliğinde diğer çocuklara öğütler verirken, devrindeki pek çok şâiri hep aynı konuları işlemeleri sebebiyle eleştirir ve bunu şöyle ifade eder:

Baksan ekser sühan-ı şâir-i ham
Zülf ü sünbül gül ü bülbül mey ü câm

Çıkamaz dâire-i dilberden
Kad ü hadd ü leb ü çeşm-i terden

Ona göre şiir düşünce anlatmalı, bu yönüyle toplumu eğitmelidir. Nâbî davranışların ölçüsü olarak, akli kullanmaktan yanadır. Nâbî'nin çizdiği ahlâklı insan, olan ile olması gereken düzen arasında denge kurmaktadır (Mengi, 1991: 133-134). Örneğin Mesnevî; hem kendi dönemine hem de günümüze olması gerekli ideali anlatır, öğütler verir. Hayriyye'nin güzel huy ve ahlak sahibi olma konusundaki kişilik gelişimine katkı sağlayacak beyitleri, gündemde tutulduğunda günümüze ışık tutacak, çocuk ve gençlerin karakterine olumlu yönde katkılar sağlayacaktır.

Yöntem

Nâbî'nin Hayriyye adlı eserindeki konu ile ilgili beyitler tarama yöntemi ile çıkartılmış, üzerinde doküman incelemesi yapılmıştır. Konuya ilişkin yazılı materyallerin analiz edilmesini sağlayan doküman incelemesi yöntemiyle Nâbî'nin eğitsel yönü olan şiirleri aşağıda, bulgular ve yorum bölümünde, incelenmiştir. Çalışma, Nâbî'nin eğitsel yönü olan beyitleri ile sınırlandırılmıştır. Nâbî'nin didaktik eserleri evreninden Hayriyye adlı eserindeki eğitsel yönü olan aşağıdaki beyitler örneklem olarak seçilmiş ve örneklemin evreni yansıttığı varsayılmıştır.

Bulgular ve Yorum

İyi, Yumuşak Huylu Olma Öğüdü

Meskenet hasletin eyle a' dâd

Ol mülâyim-dil ü dervîş-nihâd H / 559

Sende bulunmayan iyi huyları say. Sonra yumuşak huy ve derviş yaratılış ol! Burada oğluna, yoksun olduğun iyi huyları söyle, sonra kendini gözden geçir ve alçak gönüllü olup hayatını sürdür diyen Nâbî, yumuşak huyluluğa,

Sana hilm ü edeb ü hüsn-i sülûk

İder ahrârî zarûrî memlûk H / 561

beytiyle de işaret eder. Oğluna yumuşaklık, edeb ve doğru yolda olmak, hür kişileri dahi sana bağımlı kılar, köle eder, der. Nâbî burada, oğluna ve dolayısıyla oğlunun zatında çocuk ve gençlere, iyi ahlakınla, örnek yaşantınla diğer insanları etkileyerek onlara örnek ol, öğüdünde bulunur.

Huy-ı bed âdet-i bed meşreb-i bed

İder erbâbını merdûd-ı ebed H / 565

Kişiyi, kötü huy, kötü alışkanlık ve kötü yaratılış her zaman istenmeyen insan yapar. İnsanların kötülükleri ebedidir, öldükten sonra bile unutulmaz, bahsedilir. Kötü huylular, hiçbir zaman toplum tarafından kabul görmez.

Bu beyit örneklerinin; Türk Milli Eğitiminin bireyleri beden, zihin, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş, insan haklarına saygılı bir kişiliğe ve karaktere göre yetiştirmek genel amaçlarına hizmet ettiği görülmektedir.

Alçakgönüllü Olma Öğüdü

Ol ganî-tab'u tevâzû' pîşe

Sal gülistân-ı felâha rîşe H / 560

Zengin huylu ve tevazu sahibi ol yani kurtuluş gül bahçesine kök sal diyerek Nâbî oğluna, güzel ahlâklı ol ki huzura erip, gül bahçesine yerleş, öğüdünde bulunur.

Bu öğüdü, Türk Milli Eğitiminin bireyleri beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve girişime değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek genel amaçlarına karşılık geldiği görülmektedir.

Güler Yüzlü Olma Öğüdü

Hüsn-i ahlâka degül erzânî

Çîn-i ebrû girih-i pîşânî H / 562

Çatık kaş ve kırışık alın, yani asık surat, iyi ahlâkla örtüşmez. Nâbî oğluna, asık suratlı olmamayı, daima güler yüzlü olmayı öğütlemektedir. Kişilik gelişimi açısından insanlara yol gösterici nitelikte olan bu beyit, güler yüzün toplumu nasıl etkilediğine, ahlâk ölçütü olduğuna dikkat çekmektedir.

Hande-rûlık eser-i rahmetdür

Türş-rûlık sebab-i nefretdür H / 564

Güler yüz, rahmet eseri, yüz ekşitme nefret sebebidir. Tatlı dil ve güler yüzün açamayacağı kapı yoktur. Güler yüz, hayatı güzelleştirecektir. Asık suratlı olmak ise insanlarda nefret uyandıracaktır. Nâbî burada da güler yüzlü olmanın önemine işaret eder.

Süfehâ ile müdârâ eyle

Enbiyâ kavlini icrâ eyle H / 598

Peygamberler sözüne uyup, akılsız kişiler bile olsa, her kişinin yüzüne gül. Şair burada cümle yaratılana, gaflet içerisindekilere bile bir gözle bakmanın, güler yüzlü olmanın gerekliliğine dikkat çeker. Güler yüz, sadaka olarak kabul edilir. Bu sebeple sorgulanmadan güler yüzlü olmak gerekir.

Enbiyâ mesleğini eyle kabul

Oldı me'mur müdârâyâ Resul H / 599

Bî-müdârâ olamazsın râhat

Fahr-i alem didi "re's-i hikmet" H / 600

Peygamberlik mesleğindeki Peygamber, riyakarlara bile güler yüzle anlatmakla memur olunmuştur. Alemlerin övücü diye tanımlanan Peygamber "Hikmetin başı, temeli yüze gülmedir" dedi. Güler yüz, aslında ruhtaki naifliğin, inceliğin, yüze yansımadır. Kendisi güler yüzlü olan Peygamber Hazret-i Muhammed, insanlara güler yüzlü olmalarını buyurmuştur. İnsanın karşısına gelenin kim olduğuna bakmaksızın güler yüzle karşılaması gerektiğini belirtmiş ve asıl hikmetin, ancak güler yüzle ortaya çıkacağına dikkat çekmiştir.

Bî-sebeb halk ile gavgâ itme

Terk-i bârr u müdârâ itme H / 601

Olmaga mihnet-i âlemden emîn

Hiç müdârâ gibi yok hısn-ı hâsîn H / 602

İnsanlarla tartışma, kavga etme. Güler yüz ve iyiliği terk etme! Dünya mihnetinden emin olmak için güler yüzden daha sağlam bir kale yoktur. Güler yüzün bütün sorunların çözümü olduğuna dikkat çeken Nâbî, burada oğluna, aklını kullanarak kavgadan uzak durmasını, dünyadaki sıkıntı ve belaları başından defetmek için, yüze gülme, güler yüzlü olma erdemini edinmesini tavsiye eder.

Bu beyit örneklerinin; Türk Milli Eğitiminin bireyleri beden, zihin, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere göre yetiştirmek geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve girişime değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek genel amacına hizmet ettiği görülmektedir.

İyi Ahlâklı Olma Öğüdü

Virür âyîne-i kalbe işrâk

Vas'at-i meşreb ü tîb-i ahlâk H / 563

Ahlâkça güzel yaratılışlı ve meşrepçe iyi halli olan, kalp aynasına ışık verir diyen Nâbî, ahlâklı olmak kadar karşısındakine iyi niyetli yaklaşmanın insanın zenginliğini artıracığına dikkat çekmektedir. Hoşgörünün bu denli güzel anlatıldığı beyit, günümüz insanına da bir kapı aralamaktadır.

Hüsn-i hulk ile gözet âdâbı

Gör hayâtunda olan şâdâbı H / 589

Edeb, ahlâk ve terbiyeyi, iyi huy ile düstur edin. Hayatının nasıl güzelleştiğini gör. Nâbî, burada ahlâk ve terbiyenin, iyi huyla elde edilebileceğine işaret eder ve insanın böylece mutluluğu yakalayacağına değinir.

Edeb ârâyişidür insânun

Bî-edeb tâbî'idür şeytânun H / 590

Edep insana süstür, edepsiz ise şeytana tabi olandır. Edep, güzel ahlâk, insanı güzelleştirir. Güzel ahlâk, kişiyi içinde bulunduğu toplulukta diğer insanlardan ayıran bir süs gibidir. Şeytandan nasıl her türlü kötülük beklenirse, edepsiz insanlardan da her türlü kötülük beklenir. Bu sebeple bu tür insanlara karşı dikkatli olunmalıdır der, şair.

Bu beyit örneklerinin; Türk Milli Eğitiminin bireyleri beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, insan haklarına saygılı, topluma karşı sorumluluk duyan kişiler olarak yetiştirmek genel amaçlarına karşılık geldiği görülmektedir.

Ar Duygusuna Sahip Olma Öğüdü

Sende âmâde ise şerm ü edeb

Olur elbetde mürââta sebeb H / 587

Ar duygusu ve terbiye sende varsa bunlar senin saygınlığını gösterir. Ar duygusu ve edepten yoksun insan toplumda saygı göremez. Edep, terbiye, güzel huy, her zaman insanlarda aranan vasıflardır.

Şermdür gâze-i nur-ı imân

Bî -hayâlık iki âlemde yamân H / 588

İman nuruna süs, utanmadır. Utanmazlık iki âlemde, dünya ve ahirette, kötüdür. Utanması olmayan insandan her şey beklenir ve bu yüzden her iki âlemde hâli haraptır. Utanma duygusuna sahip insan, nerede nasıl davranması gerektiğini bilir ve böyle insanlara dünya ve ahirette mutluluk müjdelendir.

Bu beyit örneklerinin; Türk Milli Eğitiminin bireyleri beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, insan haklarına saygılı, topluma karşı sorumluluk duyan kişiler olarak yetiştirmek genel amaçlarına hizmet ettiği görülmektedir.

Kibirli Olmama Öğüdü

Hazm olunmaz reviş ü etvârı

Her kimin k'ola tekebbür kârı H / 566

Her kim kibirlense, hâl ve tavırları başkaları tarafından beğenilmez. Nâbî burada oğluna, “kibirli olma, kibirli insanların kendilerini herkesten üstün görmeleri, çevrelerindeki insanlar tarafından hazmedilemez yani kabul görmez”, der.

Kimseye satma sakın ‘izz ü celâl

İtmesün kimse seni istiskâl H / 584

Kimseye kibir gösterme ki kimse de seni horlamasın. Büyükleme, kibirli olan kişi toplumda saygı görmez. Tevazu sahibi olmak, her zaman toplumda kabul görür bu yüzden bunu tercih et, der.

Tab'ı âdemde olur kibr ü gurur

Maraz-ı müzmin ü zahm-ı nâsur H / 572

Kibir ve gurur, insan yaratılışında vardır. Bunlar zamanla yerleşmiş bir hastalık ve nasır yarası gibidir diyen Nâbî, kibir ve gururun insanın mayasında bulunduğu ve zamanla insanda huy haline geldiğine dikkat çeker. Kibir ve gurur tuzağına düşmemek gerektiğini hatırlatır.

Düşen ol vâdiye iflâh olmaz

Maraz-ı nekabeti ıslâh olmaz

Bu vadiye düşen kişi selamete ermez. Böyle kişinin hastalığı düzelmez. Kibirle yaşayan kişinin yaşamı boyunca iflah olmayacağına, huzur bulamayacağına dikkat çeken şair, oğlunu bu vadiye düşmemesi konusunda uyarır.

Gırrre olmak sıfat-ı şeytândur

Rânde-i bâr-geh-i Rahmân'dur H / 567

Gafil olmak, şeytanın sıfatıdır. Böyle kişi, Allah katında bulunamaz. Gurur ve kibir şeytanla birlikte anılır. Gururlu kişi, gafil sayılır, şeytana benzetilir, gittiği yerde kabul görmez.

İtme erbâb-ı tekebbürle sühan

Ol girizân mütekebbirlerden H / 568

Nâbî, oğluna kibir sahibi kişilerle konuşma. Bu kişilerden uzak dur, öğütünde bulunur. Çünkü tevazuyu bilmeyen, böbürlenen insanlar samimi olamazlar, onlarda her türlü riyâkârlık bulunur.

Hem-nişîn olmak olursa nâ-çâr

Sen ana eyle tevâzu'izhâr H / 569

Şayet onlarla bir arada olmak zorunlu olursa, artık çaresiz sen tevazunu ortaya çıkar. Nâbî oğluna, eğer kibirli insanlarla, bir araya gelmek mecburiyetinde kalırsan sen alçakgönüllü ol, tavsiyesinde bulunur.

Ukalâ gerçi şekerler yidiler
Sana kibr idene kibr it didiler H / 570

Lîk gavgâya çıkar bir yanı
Sen tevâzu'la savuşdur anı H / 571

Gerçi akıl sahipleri, şekerler yediler yani şeker gibi tatlı söz sözle, sana karşı kibirli olana sen de kibirli ol, dediler ama yine de bunun bir tarafı kavgaya çıkar. Ey oğul, böyle durumlarda, kavgadan uzak dur, böyle durumları tevazu ile savuştur.

Kibriyâ vü azamet Hakk'a yarar
Kul olanda bu sıfatlar ne arar H / 575

Azamet ve yücelik, Allah'a hastır, kulda bu sıfatlar aranmamalıdır. Şair, insanda kibir olmaması gerektiğini, çünkü büyüklük ve ululuk sahibinin ancak Tanrı olduğunu hatırlatır.

Sende zâhir olıcak kibr ü gurûr
Kasm ider zahrunı Allah-ı Gayûr H / 577

Kibir ve gurur sende görüldüğünde hamiyetli olan Allah, senin sırtını eğer bükür. Nâbî, kibir ve gururun, insanın toplumda sevilmesine ve Tanrı katında da hoş görülmesine engel olacağına dikkat çeker. Büyüklük ve yücelik Allah'a mahsustur. Tanrı gururlu kişileri sevmez.

Bu beyit örneklerinin; Türk Milli Eğitiminin bireyleri beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, insan haklarına saygılı, topluma karşı sorumluluk duyan kişiler olarak yetiştirmek genel amaçlarına karşılık geldiği görülmektedir.

Makama Geçmeme Öğüdü

Kendüne ucub tasavvur itme
Kâdir oldukca tasaddur itme H / 582

Gurur ve yüceliği arzulama, gücün yettiği müddetçe sakın başa geçme, makam isteme. Tevazu sahibi ol ve gücün yettiği kadar başa geçmeyi kabul etme. Çünkü başa geçme, makam, mevki, insanların tevazu sahibi olmalarını engelleyen en kuvvetli tuzaktır.

Katı dâ'vâcısı çokdur sadrun
Korkarum zâyî'iderler kadrün H / 583

Burada şâir oğluna “gücün yettiğince başa geçme” demesinin sebebini açıklar. Gerçi makamın isteyen çoktur, onun için senin yeteneğini kendilerinin önüne geçecek korkusu ile zayi ederler diye korkarım. İnsanların çoğu makam ve mevkiinin cazibesine kapılırlar, nefis devreye girer. Bu sebeple makam mevkinin talebkarı çoktur ve güçler savaşında genellikle, kadir kıymet bilinmez.

Olma mestâne-i câh u pâye
Karşu turma gazab-ı Mevlâ'ya H / 574

Mertebe ve makam düşkünü olma; Allah'tan gelen gazaba da karşı gelme, razı ol, çünkü bu kaderdir. Makam ve mevkiinin geçici olduğunu bil, makamına güvenme. Nâbî burada oğluna, Allah'tan gelen her şeye razı olmak gerekir, isyancı olma, öğüdünde bulunur.

Totalum çarha irişmiş câhun
Yine ednâ kulısun Allah'un H / 578

Varsayalım ki merteben göklere çıkmış olsun, yine de Allah'ın sıradan bir kulu olduğunu unutma. Nâbî oğluna ne kadar mertebece yukarılara çıkmış olsan bile, Allah yanında sıradan bir kulsun ona göre davran, uyarısını yapar.

Unf ile halkı kapındun sürme
Kimseye damen ü dest öpdürme H / 579

Cebir ve zor kullanarak halkı kapından kovalama. Makam ve mevki sahibi olursan, sakın halka kötü davranma, kimseye, el etek öptürme, büyükleme. Nâbî burada, makam sahibi olsan bile alçakgönüllü ol, diyerek tevazunun gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Ne kadar câhun olursa âlî

Dâmanün buseden olsun hâlî H / 580

Merteben ne kadar yüce olsa da, eteğin öptürme. Ey oğul, kul olduğunu ve hiçbir makamın kalıcı olmadığını bil, insanların senin önünde eğilmesine, sana tapmasına izin verme.

Bu beyit örneklerinin; Türk Milli Eğitiminin bireyleri ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, insan haklarına saygılı, topluma karşı sorumluluk duyan yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek genel amaçlarına hizmet ettiği görülmektedir.

Kulluk Öğüdü

Sana lâzım yire yüzün sürmek

Kula düşmez el etek öpdürmek H / 581

Sana lazım olan, yüzünü yine tevazudur. Kula el etek öptürmek yakışmaz. Yüksek bir mevkie gelmişsen de mütevazılığını koru, kimse önünde eğilmesin, izin verme. Kul olarak sana düşen nefisini köreltmektir, ne kadar üst makamlara gelsen de kullara kulluk ettirmek, insana yakışmaz.

Bendelük tavrına olsun amelün

Hak âzârına dırâz itme elün H / 576

Allah'ın engellediklerine elini sakın uzatma. Yaptığın işler, kulluğa yakışır olsun. Nâbî burada oğluna, Tanrı'nın emirlerine ihtimam et, harama el uzatma, bu büyük günahdır, uyarısında bulunur.

Kimsenün mehdine magrûr olma

Kesr-i nefis eylemeden dûr olmaH / 608

Olur âlude-i çirk-âb-ı riyâ

Yüzüne karşı olan medh u senâ H / 609

Kimsenin seni methetmesiyle gururlanma; nefisini terbiyeden geri bırakma. Yüzüne karşı yapılan övgü, riyadır. Nâbî oğluna gurur, övgü gibi dünyalık unsurlara düşkün olmamasını, nefis terbiyesini öğütler. Kullukta nefis terbiyesinin önemine dikkat çeker.

Cerebden fark idemem ol sühani

Ki şifâhen ideler medh seni H / 610

Seni konuşmak suretiyle methediyorlarsa, bu sözlerin uyuzdan farkı yoktur. Nâbî burada oğluna, iyi ahlâkın fark edilmesi doğaldır fakat bunun neticesinde methiyeler senin yüzüne söyleniyorsa bu hastalıklı bir durumdur, uyuz hastalığı gibidir, demektir.

Senden eylerse eger kat'ı ümid

Ugramaz dâirene olsa da 'ıyd H / 611

Nâbî burada, bir önceki beytin devamı olarak, “eğer böyle kişiler, yani yüzüne karşı seni öven kişiler, senden ümitlerini keserlerse bayram bile olsa yanına uğramazlar”, der. Aslında şair burada, oğluna sakın menfaatçi kişilerle yakınlık kurma, onlar menfaatleri bittiğinde sana yüz çevirirler, uyarısında bulunur.

Bu beyit örneklerinin; Türk Milli Eğitiminin bireyleri, Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, insan haklarına saygılı bireyler olarak yetiştirmek genel amaçlarına karşılık geldiği görülmektedir.

Yabancılar Sırrını Açmama Öğüdü

Keşf-i râz eyleme bi-gânelere

Virme yol meclise dîvânelere H / 605

Şair, yabancılar, sırrını verme. Layık olmayanların, meclise girmelerine izin verme. Yabancı kişilere güvenip sırrını verme, tanımadan onları bulunduğu topluluğa alma. Bu insanlardan zarar görebilirsin, uyarısında bulunur.

Herkesi mahrem-i esrâr itme

Sırrını zîver-i bâzâr itme H / 606

Herkesi sırrlarına ortak etme ki sırrını pazar süsü etme. “Oğul, yakınlığımı hak etmeyen kişilerle, sana yabancı olanlarla oturup kalkma. Bunlardan uzak dur, onlara sırrını açma” diyen şair, onların sırrını ifşa edebileceğine, bu nedenle dikkatli olunması gerektiğine değinir. Mutlu birey yapıcı, yaratıcı bireydir, burada Nâbî bu öğüdü ile sıkıntı yaşanmamasının yolunu göstermektedir.

Bu beyit örneklerinin; Türk Milli Eğitiminin bireyleri milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, insan haklarına saygılı, topluma karşı sorumluluk duyan yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek genel amaçlarına hizmet ettiği görülmektedir.

Gidilecek Yer ile İlgili Öğütler

Varma gayrun evine bi-da’vet

Ola ammâ o da ehl-i hürmet H / 612

Başkalarının evine davetsiz gitme. Davet edildiğin yer, hürmet ehlinin olsun. Nâbî burada oğluna, davetsiz başkasının evine gitmemesini öğütler. Ayrıca davet edildiği yerinse hürmet sahiplerinin olmasını, tavsiye eder.

Vardugun meclis ola ehl-i reşâd

Olmaya encümen-i fisk u fesâd H / 613

Nâbî, “vardığın meclis doğru yol ehlinin meclisi olsun, fesat ve kötülük meclisi olmasın” uyarısında bulunur oğluna. İçinde bulunulan topluluk birey ve onun gelişimi için son derece önemlidir.

Da’vete gerçi icâbet lâzım

Olmaya fiskı velî müstelzim H / 614

Gerçi daveti kabul etmek lazımdır ama kötülük de olmaması lazımdır. Yani Nâbî oğluna, “her ne kadar davete icabet gerekiyorsa da, davetin iyi amaçlı olduğundan eminsen katıl”, der.

Öyle meclis olamaz sana mahal

Ki ide ırzına îcâb-ı halel H / 615

Nâbî, öyle kötülük meclisleri senin için bir yer olamaz ki böyle yerler, senin namusuna leke düşürür. Gittiğin meclis dost meclisi olursa, bu seni yüceltir. Eğer bu dost meclisi değilse, meclisler kötülük yuvası ise sana zarar verir.

Sana tâ’zîm olunursa ne güzel

İtmeyen câhil ile itme cedel H / 586

Sana saygı gösterilirse ne güzel ancak böyle olmazsa o cahil ile münakaşa etme. Çevrende sana hürmet eden, saygı gösteren, seni yücelten kişiler olursa, ne güzel. Ancak senin değerini anlamayan kişilerle de münakaşa etme.

Hânedan çıkma ki oldur cennet

Kuşe-i hânede künc-i uzlet H / 604

Evinden dışarı çıkma ki evindeki uzlet köşesi, senin için cennet sayılır. İnsan, yalnızlık köşesindeki cennetin farkına varmalıdır. İnsanların aslında en çok huzur buldukları yer kendi evleridir. Nâbî burada, bunun farkına varılmasına dikkat çekmektedir.

Bu beyit örneklerinin; Türk Milli Eğitiminin bireyleri milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, insan haklarına saygılı, topluma karşı sorumluluk duyan kişiler olarak yetiştirmek genel amaçlarına hizmet ettiği görülmektedir.

Gönül Kırmama Öğüdü

Terk-i âyîn-i cefâ vü sitem it

Bed-şiken dil-şiken olma kerem it H / 633

Cefa ve sitemi terk et. Kalp kırma, kerem et. Burada Yunus Emre'nin "Bir kez gönül kırdın ise bu kıldığın namaz değil" mısraını hatırlatan bir uyarıda bulunan Nâbî, cefa, sitem ve kalp kırmanın kötülüğüne dikkat çekmektedir. Tasavvuf düşüncesinde kalp kırmak hoş görülmez, büyük günahlardan sayılır.

Hele n'eylersen it ey ruh-ı revân

Olma hâtır-şiken ü tîz-zebân H / 634

Ey akan ruh, ne edersen et fakat sivri dilli, gönül kıran olma. Tasavvufî düşüncede insanın gönlü Ka'be gibidir, onu yıkmak Tanrı'nın evini yıkmak gibidir; bu sebeple Nâbî oğluna, buna dikkat etmesini özellikle öğütler.

Kesr-i hâtır güneşün ekberidür

Cümle-i masiyetün bed-teridür H / 635

Hatır kırmak günahların en büyüğü kabul edilir, hatta bütün günahların en kötüsüdür der Nâbî. Burada yine yukarıdaki iki beyit paralelinde bir düşünce sergiler. Hatır kıran ne yapsa boştur önce insan olmanın yüceliğine erişmek gerekir.

Eyle hâtırları ta'mîre şitâb

Eyleme arş-ı ilâhî'yi harâb H / 636

Kâil olur mı Hudâvend-i Gayûr

Ki harâb ola o beyt-i ma'mûr H / 637

Önce kırdığın hatırı tamire koş da Allah'ın arşını harap etme. Yüce hamiyetli Allah, mamur ev olan gönüllerin mahvolmasına rıza gösterir mi? Burada insanın gönlü Tanrı evi gibidir, Tasavvufî düşüncede Tanrı insanda tecelli eder, dolayısıyla kalp kırmanın Tanrı'yı kırmakla eşdeğerdir, bu sebeple kalpleri kazanma yolu, iyi bir yoldur.

Ol gözüm nuru bu ma'nâyı habir

Olmaz aslâ bu güneş afv-pezîr H / 638

Burada Nâbî oğluna; gözümün nuru, haberin olsun böyle bir günah asla affedilmez, der. Salih bir kulun korkusu, bir insanın kalbini kırmak, onu incitmektir. Kalp kırmak, Allah nazarında affedilmez. Başına ne gelirse gelsin, asla kimseye kötü söylememeli, lanet etmemelidir. Kimsenin âhını almamaya, kalbini kırmamaya çalışmalıdır. Çünkü Allah böyle bir günahı asla affetmez.

Olsun ârâyiş-i dehenün bu makâl

İnkisâr alma yamân olur hâl H / 632

"Âh alma, halin yaman olur" sözü, dudaklarının süsü olsun diyen Nâbî, "alma mazlumun âhını çıkar aheste aheste" atasözünü hatırlatan bir uyarı içerisinde bulunmaktadır oğluna ve oğlunun kişiliğinde bütün çocuk ve gençlere.

Görüldüğü üzere, Hayriyye kuru bir nasihatname olmaktan ziyade, o devir Osmanlı toplumunun sosyal hayatının her cephesine yönelik nasihatler içermektedir (Mengi, 1991: 41). Nâbî burada incelenmeye çalışılan beyitlerde ve Hayriyye mesnevisindeki başka bazı beyitlerinde ve diğer eserlerinde döneminin kusurlarını, düzen bozukluğunu, haksızlıkları eleştirmiştir. Hayriyye hem bir baba nasihatidir. Hem de ideal insan için gerekli ahlâk kurallarını söyleyen, döneminin hayat düzeni ve dünya görüşünü de yansıtan bir eserdir (Karahana, 1987: 42). Nâbî'nin çeşitli problemlere karşı tavsiye ettiği çareler, rüşvet, yolsuzluk, dedikodu, yardımseverlik, iyi huyluluk, güler yüz gibi konulardaki görüşleri ile adalet ve dengeli bütçe ile ilgili öğütleri, günümüz için de hala geçerlidir (Kaplan, 1995:161).

Nâbî'nin Hayriyye'si, çağını ahlâkî, sosyal ve ekonomik yönleriyle ortaya koymasından bakımından önemli bir eserdir. Nâbî'den önce kaleme alınmış manzum nasihatnamelerde, öğütler çoğunlukla atasözü, ayet ve hadislerle dayandırılmıştır (Kaplan, 1995: 155). Hayriyye'de düşünce ve tecrübelerini aktaran Nâbî'de, ahlâk, iman, akıl ve mantığın bir arada olduğu görülür.

Tartışma

Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarından en önemlilerinden birisi bireyleri beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde geliştiren bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve girişime değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmektir. Kasapoğlu bu konuda (2013: 99), Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına işaret ederek bu amaçlarla iyi insan ve iyi vatandaş yetiştirmenin önemine dikkat çekmektedir.

Türk Milli Eğitim sisteminin genel amaçlarında öğrencilere kazandırılması gereken değerlerin tüm eğitim basamaklarında öğrenciye verilmesi beklentisi görülmektedir. Bu yönde ülkemizde ilk ve ortaokullarda karakter eğitimi, öğretim programlarında belirlenen değerlerin kazandırılmasına yönelik etkinlikler şeklinde yapılmaktadır. Bunun için öğrencilere iyi karakter edindirmek amaçlı ailelerle birlikte okullarda karakter eğitiminin verilmesi önem arz etmektedir (Yığıttir ve Bal, 2013: 254).

Durmuş (2007: 327-328), “Yazılı, görüntülü ve sözlü kaynakların değerlerle ilgili kısımları çocukların eğitiminde kullanılmalı gerekir” der. Bu konuda Şener (2013: 2522), Hayriyye-i Nâbî’de aktarılan değerler adlı çalışmada, Durmuş’un bu görüşüne katıldığını belirtir ve bu anlamda doğruluk, adalet, iyilik, alçakgönüllülük vb. konularında Nâbî’nin veciz ifadelerinin olduğuna dikkat çeker.

Şener (2013: 2501-2524) Hayriyye-i Nâbî’de aktarılan değerleri şu başlıklarda incelemiştir: İslam’ın şartlarına dair değerler, çalışmak ve ilim öğrenmek, estetik duyguların geliştirilmesi, kanaat, onurlu olmak, insan onuruna saygı, iyilik ve cömertlik, tevekkül, alçak gönüllülük, edep, güvenilir olmak, kötü alışkanlıklar, temizlik, tutumluluk, dürüstlük, sabırlı olmak, zamanı verimli kullanmak.

Yapılan bu çalışmada Hayriyye-i Nâbî’de iyi, yumuşak huylu olma, alçakgönüllü olma, kibirli olmama, insanlara karşı güler yüzlü olma, iyi ahlaklı olma, ar duygusuna sahip olma, mümkünse makama geçmeme, kulluk öğüdü, yabancılara sırrını açmama gibi eğitsel öğütler içeren beyitlere dikkat çekilmiştir.

Sonuç

Çocukların kişilik bakımından, duygu ve düşünce sağlığı bakımından eğitilebilmeleri için uygun ortamlar, uygun imkânlar ve uygun örnekler gereklidir. Bu sebeple çocukların ve çocukların içinde bulunduğu toplumun eğitimi oldukça önemlidir. Yüzyıllar boyu bu konu üzerinde durulmuş, edebiyat yolu ile çocuğun ve toplumun ahlâk bakımından eğitilmesi düşüncesi ile didaktik şiir türü gelişmiştir.

Nâbî’ye göre şiir, hayatta karşılaşılan sorunların ve günlük yaşamın içinde olmalı, insandan ve toplum konularından uzak olmamalıdır. Bu düşünceden hareketle onun şiirleri, hayat ile ilgili çözümler üretmeye çalışan, nasihat veren, didaktik bir yapıdadır. Bu yönüyle Hayriyye, kendi döneminin insanı için olduğu kadar, günümüz insanı için de anlaşılması gereken nasihatlerle doludur.

On yedinci yüzyılın, ünlü didaktik mesnevîsi olan Hayriyye, Türk edebiyatında, çocuklara hitap eden önemli bir eser unvanını kazanmıştır. Nâbî, yedi yaşındaki oğlu Ebü'l-Hayr Mehmed Çelebi’ye, doğru yolu göstermek, sosyal hayatta başarının sırlarını ve güzel ahlâkı öğretmek amacıyla nasihatler vererek, hemen her devirde geçerli olacak hususları dile getirmiştir. Nâbî’ye göre, iyi bir insan olmanın ilk şartı, her zaman, Allah’ı hatırlamak ve ona göre davranmaktır.

Devrinin sosyal hayatını yansıtmaya yönüyle tarihî bir belge olan Hayriyye’de Nâbî, oğlunun şahsında devrinin çocuk ve gençlerine tecrübelerini aktarmak ve onlara bazı öğütlerde bulunmak istemiştir. Onlara ar duygusuna sahip olma, edepli olma, insanlara karşı güler yüzlü olma, iyi ahlaklı olma, tevazu sahibi olma, kibirli olmama, mümkünse makama geçmeme ve gönül kırmamayı öğütlemiş, bu öğütlerle onların kişilik gelişimine katkı sağlamıştır ve sağlamaya devam edecektir. Çocukların eğitimi, sosyal yaşama uyumu, deneyim kazanması ve maneviyatını geliştirmesi gibi konularda en büyük yardımcı edebiyattır. Bu bağlamda da edebiyat-çocuk ilişkisine önem verilmeli, bu eserlerden faydalanılmalıdır. Klâsik ürünler dediğimiz geçmişin kültürel birikiminden ve tecrübesinden yararlanmak şüphesiz insanlığa yararlı olacaktır.

Kaynakça

- Açık, N. (2019). *Yokluk hırkasını giyen şâir Nâbî*. Ankara: Edebiyat Ortamı Yayınları.
Bilkan, A. (2007). *Nâbî hayatı-sanatı-eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Coşkun, M. (2002). *Manzum ve mensur Osmanlı hac seyahatnâmeleri ve Nâbî’nin Tuhfetü’l-Harameyn’i*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Durmuş, A. (2007). *Karakter eğitiminde çevre imkânları. Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Kaplan, M. (1995). *Hayriyye-i Nâbî*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Karahan, A. (1987). *Nâbî*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.
- Kasapoğlu, H. (2013). Okulda değer eğitimi ve hikâyeler. *Millî Eğitim*. Bahar (198), 97-109.
- Levend, A. S. (1944). *Nabi'nin surnâmesi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Mengi, M. (1991). *Divan şiirinde hikemî tarzın büyük temsilcisi Nâbî*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Pala, İ. (2004). *Hayriyye*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şener, H. (2013). Hayriyye-i Nâbî'de aktarılan değerler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8(1), 2501-2524.
- Yiğittir, S., & Bal, M. S. (2013). Sosyal bilgiler dersinde karakter eğitimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(2), 239 -259.
- Tanpınar, A. H. (1976). *19'uncu asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitapları.